

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 10 Issue 2, p. 161-175, March 2018

DOI No: 10.9737/hist.2018.589

Türkiye-İsrail İlişkilerinin İlk Yılları (1948-1952) Early Years of Turkey-Israel Relations (1948-1952)

Dr. İlyas TOPÇU

(ORCID:0000-0002-9460-1127)

Kafkas Üniversitesi - Kars

Öz: İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyada yaşanan gelişmeler Türk dış politikasının eksenini belirleyecektir. Sovyet tehdidine karşı güvenlik arayışları Türkiye'yi Batı bloğuna doğru adım adım yaklaştıracaktır. Gerek Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının son yıllarında (1946-1950) ve gerekse Demokrat Parti iktidarının ilk yıllarında Türk dış politikasının merkezinde bu mesele bulunmaktadır. Söz konusu dönemin Türk politikacılarının ortak fikri, Sovyet tehdidine karşı NATO'ya girmekte birleşiyordu. Tamam bu dönemlerde Ortadoğu'da kurulan İsrail devletine ABD ve Avrupa'nın bakış açıları Türkiye'nin de bu konudaki politikalarında belirleyici unsurlardan birisi olacaktır. Türkiye bu hassas dengeleri gözeterek belirlediği dış politikası doğrultusunda 14 Mayıs 1948 tarihinde kurulan İsrail devletini hemen tanıma yoluna gitmeyerek, "bekle-gör" politikası izledi. İsrail'in kurulmasından hemen sonra başlayan 1948-1949 Arap-İsrail Savaşında da tarafsız kalmayı tercih etti. Yaklaşık bir yıl sonra 24 Mart 1949 tarihinde ise İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke oldu. Netice itibarıyla İsrail ile ekonomik ve siyasi ilişkilerin temelleri bu dönemde belirtilen gerekçelerle atılmış oldu.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, İsrail, Ortadoğu, Filistin.

Abstract: The emerging developments after World War II will designate the centerline of Turkish foreign policy. The safety search towards Soviet threat will pull Turkey over the West block gradually. This issue is at the center of Turkish foreign policy in the last years of the Republican People's Party (1946-1950) and in the first years of Democratic Party rule. The common idea of Turkish politicians in the mentioned period linked up to attending NATO. The view points of the USA and Europe towards state of Israel that was established in Middle East in that exact period will be one of determining factors in Turkey's policies about this point. Turkey pursued a wait and see policy in accordance with its determined foreign policy by protecting these delicate balances and not recognizing the state of Israel which was established on May 14th 1948 immediately. In the 1948-1949 Israel-Arab War that broke out right after establishment of Israel, Turkey preferred to remain neutral as well. Almost a year later, it became the first Muslim country recognizing Israel on March 24th 1949. As a result, Turkey laid the foundations of economic and political relations with Israel on mentioned grounds in this period.

Keywords: Turkey, Israel, Middle East, Palestine.

Giriş

20. yüzyıla kadar müstakil bir devlet teşkil edemeyen Yahudiler, 12 milyonu bulan mevcutları ile dünyanın farklı yerlerine dağılmış bulunmalarına rağmen, Filistin'i vatan adanmakta ve burasının "Arz-ı Mev'ûd" olduğuna inanmaktaydılar. Filistin ise tarihi boyunca yabancı hakimiyeti altında bulunmuş, son olarak İslamiyet'in intişarı ile Arapların, ardından da

Volume 10
Issue 2
March
2018

Yavuz Sultan Selim'in fethinden itibaren Birinci Dünya Savaşı'na kadar Türklerin idaresinde kalmıştır.¹

19. yüzyılın ortalarından itibaren İngilizler, Osmanlı Devleti'ni parçalamak amacıyla Yahudileri Filistin'e göç ettirerek, bu önemli stratejik bölgede söz sahibi olmak istemiştir. 15 Eylül 1857 tarihinde Filistin'deki İngiliz Konsolosunun LordClarendon'a gönderdiği bir raporunda; Yahudilerin bölgeye yerleşmek için fırsat kolladıkları ve bölge üzerinde tarihsel ve dini hak iddialarına sahip olduklarının altı çizilmektedir. Bu amaçla, Yahudilerin Filistin'e göçünün ve bu bölgede yerleşerek tarımsal-ticari faaliyetlerde bulunmalarının İngiliz hükümetince teşvik edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Böylece, Filistin ve Kudüs'teki Türk otoritesine çok zarar verilebileceği vurgulanmaktadır.²

Bir Yahudi yurdu kurma fikrini ilk defa TheodorHerzl dile getirmiştir. 1896 yılında yayınladığı "Der Judentaat" adlı eserinde bu tasarının ayrıntılarından bahsetmiştir. Herzl, fikrini gerçekleştirmek amacıyla Avrupa ve Amerika'da yaşayan Yahudi ileri gelenleri ile görüşmeye başlamıştır. Theodor Herzl nabız yoklamak amacıyla Haziran 1896 da İstanbul'a gelmiştir. Herzl'in II. Abdülhamid'e yapacağı teklifler arasında Filistin'in Yahudi göçlerine açılması ve buranın muhtar bir Yahudi yönetimine sahip olması karşılığı olarak, Osmanlının Avrupa devletlerine olan borçlarının ödenmesi ve Avrupa basınında padişah lehine propaganda yapmak gibi teklifler vardı. Anacak kendisi padişah ile görüşemeyip, tekliflerini yakın adamı Polonyalı Philip Newlinsky vasıtasıyla iletmıştır. Abdülhamid ise bu tekliflere kızarak kesin bir dille reddetmiştir.³ Bu cevap üzerine Viyana'ya dönen Herzl, 29 ve 30 Ağustos 1897'de İsviçre'nin Basel şehrinde bir Dünya Siyonist Kongresi toplanmasını sağlamış ve bu kongrede Filistin'i bir "Yahudi Milli Yurdu" haline getirmeyi ihtiva eden bir karar alınmıştır. İsrail devletinin temellerinin bu kongrede atılmış olduğunu söyleyebiliriz. Filistin'de bir Yahudi yurdu kurma amacının gerçekleşmesi için bölgedeki Yahudi nüfusunu arttırması lazımdı. Bunu bilen Yahudiler buraya göçü sağlamaya çalışmışlardır. II. Abdülhamid, Yahudilerin bu tehlikeli niyetlerini sezdiğinden dolayı Filistin'e göçü 1883'te yasaklamıştır. Artık Yahudiler Filistin'e sadece hacı olmak için gelebilecekler ve bu süre üç ay olacaktı. Kendilerine verilen kırmızı tezkeredeki ikamet süresi dolunca Filistin'i terk edeceklerdi. 1883'te çıkarılan bir irade-i seniyye ile de Yahudilere mülk satışı da durdurulmuştur.

Normal yollarla II. Abdülhamid'e isteklerini kabul ettiremeyeceklerini anlayan Yahudiler, kendi emellerinin gerçekleşmesi önünde II. Abdülhamid'i büyük bir engel olarak görmüşlerdir. Onun için de II. Abdülhamid'i tahttan uzaklaştırmanın yolunu aramaya başlamışlar ve bu amaçla Yahudiler Jön Türk grubu içerisine sızmışlardır. İttihat ve Terakki Cemiyeti içerisinde büyük rolü bulunan Emmanuel Carasso'yu kendi taraflarına çekerek kullanmışlardır.

¹ Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih Stratejik Etüt Dairesi Başkanlığı Arşivi, İkinci Dünya Harbi Kataloğu, (ATASE, İDH), K.9, G.030, B.20-51.

² "İngiltere bölgede söz sahibi olmak için Yahudileri de kullanmış, Filistin bölgesine Osmanlı'da ve hatta Rusya'da yaşayan Yahudilerin göçünü ve yerleşimini sağlamaya çalışmıştır. Böylece Yahudilerde milli birlik ve beraberlik duygusu oluşturmaya çalışan İngiltere, bu dönemde Yahudilerin hamisi rolüne soyunmuştur. İngiltere'nin bağımsız bir Yahudi devletinin kurulmasında önemli katkısı olduğu gibi, günümüzde de bölgede devam etmekte olan çatışma ve huzursuzlukların oluşumunda da büyük ölçüde etkisi vardır." Esra Sarıkoyuncu Değerli, "İngiltere'nin Doğu (Şark) Politikası (1882-1914)", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 14, Nisan 2008, s. 11-13.

³ Sultan II. Abdülhamid Newlinsky'e: "Eğer Mr. Herzl senin bana arkadaşım olduğun gibi bir arkadaşın ise ona nasihat et, bu konuda bir diğer adım atmasın. Ben bir karış toprak bile olsa satamam. Zira bu vatan bana ait değil, milletime aittir. Benim milletim bu toprakları savaşta kanlarını dökerek kazanmışlar, onu kanları ile verimli kılmışlardır. Bu toprak bizden sökülüp alınmadan evvel, biz onu tekrar kanlarımız ile sularız. Benim Suriye ve Filistin alaylarımın efradı birer birer Plevne'de şehit düşmüşlerdir. Onlardan bir tanesi dahi dönmek üzere muharebe meydanlarında canlarını vermişlerdir." Ömer Osman Umar, "Osmanlı Döneminde Yahudilerin Filistin'e Yerleşme Faaliyetleri," *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 12, Sayı: 2, Elazığ, 2002, s. 423.

Emmanuel Carasso, Siyonist bir heyetle 17 Eylül 1901'de II. Abdülhamid'in huzuruna çıkarak, Rusya'da zulüm gören Yahudilerin Filistin'e yerleştirilmesi ve muhtar idareye sahip olmaları karşılığı olarak 20 milyon teklif etmiştir. Bu tekliflere sınırlanan II. Abdülhamid heyeti kovmuştur. Bu sırada İngilizler, Yahudilere yerleşmesi için Doğu Afrika'daki sömürgelerinden Uganda'yı teklif etmiştir. 1903 yılında yapılan Altıncı Siyonist Kongrede bazı görüş ayrılıklarına rağmen bu teklif kabul edilmişse de Chaim Weizmann'ın liderliğini yaptığı red cephesi 27 Temmuz 1905'de yapılan Yedinci Kongrede İngiliz önerisini reddetmiştir.⁴

Jön Türkler, II. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte Filistin'e Yahudi göçlerini yasaklayan II. Abdülhamid'in bütün kararlarını kaldırmışlardır. Çünkü Yahudilerin etkisinde kalmışlardır. Ancak bir süre sonra onlar da II. Abdülhamid'in yasak kararlarına dönmek zorunda kalmışlardır. Çünkü artık Jön Türkler de Siyonistlerin Filistin'de bağımsız bir Yahudi devleti kurarak Filistin'i Osmanlı topraklarında ayırmak niyetlerini anlamaya başlamışlardır. Daha önce II. Abdülhamid'e cephe alan Yahudiler, şimdi de Jön Türkler'e cephe almışlardır ve emellerinin gerçekleşebilmesi için artık Osmanlı Devleti'nin çöküşünü beklemeye başlamışlardır.⁵ Batı dünyası tarafından hasta adam olarak tabir edilen Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasına kesin gözüyle bakıldığı yıllarda İngiltere'deki Yahudi lobileri, Yahudilere Ortadoğu'da bir yurt sağlayabilmek için faaliyetlerini artırmışlardır.⁶

Bu dönemde bölgeyle ilgili İngiliz politikaları, İngiltere Siyonist Dernekleri Federasyonu Başkanı Lord Rothschild'in girişimlerinden etkilenmekteydi. Rothschild'in 2 Kasım 1917'de kaleme aldığı ve İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Balfour'un imzasıyla yayınlanan deklarasyon, İsrail devletinin kurulması noktasında çok önemli bir yer teşkil etmekteydi. Balfour Deklarasyonunda: "*Majestelerinin hükümeti, Filistin'de Yahudi halkı için bir ulusal yurt kurulmasını uygun karşılamaktadır ve bu amacın gerçekleşmesi için her türlü çabayı harcayacaktır*" denilmektedir.⁷

İngiltere Dışişleri Bakanı Balfour, İngiltere'nin Filistin'de bir Yahudi ana vatanının kurulmasını kabul ettiğini resmen bildirmiştir. Bu bildiri, 1918 yılı içinde, sırasıyla Fransa, İtalya ve Birleşik Amerika tarafından da kabul edilip desteklenmiştir. Mekke'de Şerif Hüseyin, 1915-1916 yıllarında Türklere karşı İngilizlerle bir anlaşma yaptı.⁸ Ayrıca Filistin'de bir Musevî devleti kurulması için Balfour Bildirisi'ni imzaladı.⁹

Osmanlı İmparatorluğunu taksim planları, Sykes-Picot¹⁰ anlaşmaları çerçevesinde düşünülmüş bir formüldü. Arap yarımadasında çeşitli Arap devletleri yaratılırken, Filistin'in,

⁴Age, s.424-425.

⁵Age, s. 427

⁶ Mahir Küçükvatan, "Soğuk Savaşın Türk Dış Politikasına Etkileri ve 1957 Türkiye-Suriye Bunalımı," *ÇTTAD*, Cilt 11, Sayı: 23, s. 76.

⁷ Çağrı Erhan-Ömer Kürkçüoğlu, *Filistin Sorunu*, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1919-1980), I. Cilt, İstanbul, 2005, s. 637.

⁸ Birinci Dünya Savaşı sırasında, Osmanlı topraklarını paylaşma konusunda İngiltere'nin Mısır Valisi Mac Mahon ile Hicaz Emiri Hüseyin bin Ali (Şerif Hüseyin) arasında imzalanan bu antlaşma ile İngiltere tarafından Araplara, Osmanlı Devleti ile savaşmaları halinde bağımsız bir Arap Krallığı vadedilmiştir. Ayrıntılı bilgi için; Mustafa Bostancı, "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Hicaz'da Hakimiyet Mücadelesi," *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 7, Sayı 14, 2014.

⁹ Erdoğan Karakuş, *İngiliz Belgelerinde İkinci Dünya Savaşı Öncesi Türk-İngiliz İlişkileri 1938-1939*, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara, 2004, s. 5.

¹⁰ Sykes-Picot Antlaşması, İngiliz Albay Mark Sykes ile Fransız Bakanı Georges Picot arasında 16 Mayıs 1916 tarihinde Leningrat'da imzalanan ve Osmanlı Devletinin paylaşılmasını öngören bir antlaşmadır. Antlaşma ile ilgili olarak bkz. İsmail Şahin-Cemile Şahin-İsmail Şükür, "Ortadoğu'da Emperyalist Güçlerin Gizli Oyunu: Sykes-Picot Antlaşması," *The Journal of Academic Social Science Studies*, Sayı: 38, 2015.

milletlerarası bir statüye konması ve burada da bir Musevi yurdu yaratılması düşünülmüştü. 1918 yılında, Araplar namına sözcülük yapmak durumunda olan ve sonra Irak tahtına geçecek Faysal'ın, bir Musevi Yurdu fikrini kabul ettiği ama karşılık olarak, yarımada'nın geri kalan kısmındaki Arap ülkelerinin hepsinin bağımsızlıklarını almalarını şart koştuğu kaynaklarda yer almaktadır. Fakat o tarihte bağımsızlıkları verilmemiş olduğu cihetle, Araplar kendilerinin kandırılmış olduğunu ileri sürerek bu mutabakatı yok saymışlardı. Her halükarda, I. Dünya Savaşından sonra, bir Musevi yurdu kurulması şartı ile Filistin, Milletler Cemiyeti Mandasına bırakılmış ve Teşekkülde Mandaterlik görevini İngiltere'ye tevdi etmişti.¹¹ Bu suretle savaşın ardından Filistin coğrafyası 1920 yılında İngiliz mandası altına girmiştir.¹² İngiltere'nin manda yönetimine geçen topraklara bu tarihten sonra yoğun bir Yahudi göçü başladı. Artan Yahudi nüfus ile bölgede yerleşik Müslüman Arap nüfus arasında gitgide artan gerilim, bölgede faaliyet göstermeye başlayan çok sayıda Yahudi örgütünün de tesiriyle çatışmaya dönüştü. Bu esnada bölgeye yönelik Yahudi göçü de sürmekteydi. 1930'larda bölgenin nüfus dengelerinin ciddi biçimde değişmiş olması sorunu içinden çıkılmaz bir hale getirdi.¹³

Söz konusu dönemde Filistin topraklarına doğru artarak devam eden Yahudi göçünün izlerine Türkiye'de de rastlamak mümkündür. Şöyle ki; 1927 nüfus sayımına göre Türkiye'de yaşayan Musevi sayısı 81.872, 1935 yılında 78.730 ve 1945 yılında 76.965 kişidir.¹⁴ 1955 sayımında ise rakam 45.995'e¹⁵ ve son olarak 1960 yılında 43.926'ya kadar düştü.¹⁶ Bu rakamlardan da anlaşılacağı üzere 1927 yılındaki ilk nüfus sayımından İsrail devletinin kurulmasından önce 1945 yılında yapılan son nüfus sayımına kadar 4.907 Musevi Türkiye'den ayrılırken, 1945-1960 yılları arasında 33.039 Yahudi'nin Türkiye'den ayrıldığını görüyoruz. Bu ayrılan Yahudilerin büyük çoğunluğunun Filistin'e göç ettiklerini söyleyebiliriz.¹⁷

1. İsrail Devleti'nin Kurulması

Filistin'de hür ve müstakil bir devlet teşkilini tahayyül eden Yahudiler, 1882 yılında kurdukları PİCA (Palestine Jewish Colonisation Association) cemiyeti aracılığı ile para toplamaya ve toprak satın almaya başladılar. 1920 yılında Filistin toprakları İngiliz manda yönetimine geçerken, Filistin'de 65.000 hektar arazi ve 84.000 kişilik Yahudi nüfusu bulunuyordu. Yavaş fakat sistemli çalışan Yahudi cemiyetleri, bir taraftan dış memleketlerden muhacir celp etmeye, diğer taraftan da arazi mülkiyetini genişletmeye devam ediyordu.¹⁸ II. Dünya Savaşı yıllarında Almanların takip ettikleri anti-semitik politika her ülkeden kovulan Museviler arasında da bir milliyetçilik cereyanı ortaya çıkardı.¹⁹ Yahudi cemiyetleri Nazizm'in malum Yahudi düşmanlığı karşısında Avrupa Yahudilerini acele Filistin'e getirmek mecburiyetindeydiler ki, ABD'nin de yardımıyla buna muvaffak oldular. Diğer taraftan Arap devletlerinden de 300.000 kadar Yahudi'yi de getirerek nüfuslarını 600.000'e çıkardılar. (Bu dönemde Filistin'in toplam nüfusu 1.882.214 idi).²⁰

1945 seçimlerinde İngiltere'de Muhafazakârlar iktidarı kaybedip, İşçiler Hükümete geçince Museviler haklı olarak zamanın geldiğini düşünmeye başladılar. Hakikaten böyle düşünmek için sebepler mevcuttu. 1942 yılında Dünya Musevi Teşekkülleri Amerika'daki

¹¹ Kamuran Gürün, *Dış İlişkiler ve Türk Dış Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)*, Ankara, 1983, s. 297.

¹² ATASE, İDH, K.9, G.030, B.20-51.

¹³ Stratejik Düşünce Enstitüsü, *Analiz, Türkiye İsrail İlişkileri*, Ankara, Ekim, 2011, s. 6.

¹⁴ DİGM (Devlet İstatistik Genel Müdürlüğü) İstatistik Yıllığı 1951, No: 332, Cilt 19, Ankara, s. 112.

¹⁵ DİGM İstatistik Yıllığı 1959, No: 380, Ankara, s. 83.

¹⁶ DİGM İstatistik Yıllığı 1960-1962, No: 460, Ankara, s. 78.

¹⁷ DİGM İstatistik Yıllığı 1950, No: 328, Cilt 18, Ankara, s. 46.

¹⁸ ATASE, İDH, K.9, G.030, B.20-51.

¹⁹ Gürün, age, s. 297.

²⁰ ATASE, İDH, K.9, G.030, B.20-51.

Biltmore'da yapılan kongrelerinde savaştan sonra bir Musevi devleti kurulması kararını almışlar ve bunu Filistin'deki İngiliz Yönetimine resmen tebliğ etmişlerdi. Churchill bu konunun Müttefikler arasında konuşulması gerektiği cevabını vermişti. Buna karşılık, İşçi Partisinin Millî İcra Komitesi, 1944 senesinde açıkladığı bir bildirisinde, Filistin'e Museviler geldikçe onlara yer bırakmak için Arapların çıkması gerektiğini belirtmişti. Bu düşüncede olan bir partinin iktidara gelişi tabiatıyla Musevi toplumunu memnun ederken Arapları da endişeye sevk etmekteydi.²¹ Arap alemindeki bu endişe kısa zamanda silahlı mücadele haline gelmiştir. Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Irak kuvvetlerinin müşterek taarruzlarına rağmen küçük Yahudi ordusu ezilmemiş, üstelik her cephede başarılar göstererek Araplardan arazi kazançları sağlamıştır.²²

31 Temmuz 1946 günü, İngiltere bir bölgesel otonomi planını açıkladı. Bu planda bir Arap ve bir Musevi vilâyeti öngörülüyor, bu vilayetler hudutlarının ancak tarafların muvafakati ile değiştirilebileceği belirtiliyordu. Musevilere, halen yerleşmiş oldukları sahalara ile bunların aralarındaki kısımlar bırakılıyor, Negep ve Kudüs dışında Filistin'in geri kalan kısmı Araplara veriliyordu. Her iki vilâyet, kendi meclislerinden İngiliz Yüksek Komiseri tarafından seçilerek tayin edilecek bir Bakanlar Konseyi tarafından idare edilecek, Negep doğrudan doğruya Yüksek Komiseriye bağlı olacak, Kudüs'te ise özel bir belediye kurulacaktı. Bu plânı Filistin'de her iki taraf da reddetti. Bunun üzerine İngilizler, Araplar ve Musevilerle ayrı ayrı görüşmeler sonucu yeni bir uzlaşma planı ortaya çıkardılar. Bu defa bölgesel otonomi bırakılıyor, Arap ve Musevilerin kendi kendilerini idare edecekleri iki kanton oluşturulup bunlar İngiltere'nin vesayeti altına konuluyordu. Ayrıca, Musevi muhaceretine ilk iki yıl için ayda 4.000 kişilik bir kota tanınıyordu. Bu plan da her iki tarafça reddedilince İngiltere problemi 2 Nisan 1947'de Birleşmiş Milletlere götürdü.²³ BM Genel Kurulu 15 Mayıs 1947'de Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komisyonu adlı bir çalışma gurubunun kurulmasına, komisyon üyelerinin Filistin'e gidip çalışmalar yapmasına ve bir rapor hazırlamasına karar verdi.²⁴

Türkiye, BM'nin Filistin meselesine ilişkin olarak yaptığı görüşmelerde Arap ülkeleri lehinde bir tutum sergilemiştir. Özellikle, Arap ülkelerinin BM Genel Kurulunda, Filistin'e bağımsızlık verilmesi ile ilgili karar tekliflerini desteklemiştir. Sadece desteklemekle kalmamış, 29 Kasım 1947 tarihinde BM Genel Kurulunun 181 sayılı "Taksim" kararına, diğer bir deyişle Filistin'in Araplar ve Yahudiler arasında paylaşılmasına Arap ülkeleri ile birlikte aleyhte oy kullanmıştır.²⁵ ABD ve SSCB'nin Filistin'in taksimi tezini savunmaları sebebiyle oluşturulmuş olan *Ad hoc* komitelerin üzerinde çalışarak revizyondan geçirdiği Çoğunluk Planı BM Genel Kurulu'nda 13 red 10 çekimser oya karşılık 33 oyla kabul edildi. Bu plan ile BM, Filistin topraklarının Araplar ve Yahudiler arasında bölüştürülmesine karar vermiş oluyordu.²⁶

²¹ Gürün, age, s. 297; "24 Temmuz 1946 tarihinde, Kudüs'teki Arap Komitesi İngiliz Başbakanlığı ile Sömürgeler Bakanlığı'na ve gazetelere gönderdiği telgraflarla Filistin'de derhal şiddetli tedbirler alınmazsa, Arap milletini, evlatlarının hayat ve menfaatlerini korumak üzere çatışmaya davet edeceğini bildiriyordu." Akşam Gazetesi, 24 Temmuz 1946, Sayı: 9975.

²² ATASE, İDH, K.9, G.030, B.20-51.

²³ Gürün, age, s. 300.

²⁴ Erhan- Kürkçüoğlu, age, s. 637.

²⁵ Türel Yılmaz, "Türkiye-İsrail İlişkileri: Tarihten Günümüze," *Akademik Ortadoğu Dergisi*, Cilt 5, Sayı: 1, 2010, s. 10; Ömer Kürkçüoğlu, "Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası," *AÜ, Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 27, Sayı:2, Ankara, 1972, s. 249.

²⁶ "Türkiye; Afganistan, Küba, Mısır, Yunanistan, Hindistan, İran, Irak, Lübnan, Pakistan, S. Arabistan, Suriye ve Yemen'le birlikte plana red oyu kullandı." Stratejik Düşünce Enstitüsü, *Türkiye İsrail İlişkileri*, s. 31; Türkiye'nin BM Genel Kurulunda Filistin'in taksimi aleyhine oy vermesinden dolayı Arap ülkelerinin bazılarından teşekkür telgrafları alındığı görülmektedir. Telgrafta; Lübnan, Suudi Arabistan, Suriye, Yemen, Irak ve Mısır delegelerinin

Birleşmiş Milletler Teşkilatı 29 Eylül 1947’de, İngiliz mandasının 01.05.1948 tarihinde sona erdirilmesini ve Araplarla Yahudilere istiklal verilmesini kararlaştırdı.²⁷

BM Genel Kurulu’nun aldığı taksim kararından sonra Araplar ve Yahudiler arasında çatışmalar çıktı. Yahudi örgütlerinin tedhiş faaliyetlerindeki artışlarla beraber çok sayıda Arap oturdukları bölgeleri Yahudilere terk etmek zorunda kaldı. 14 Mayıs 1948’de İngiltere’nin manda yönetiminin sona ermesinden birkaç saat önce Tel-Aviv’de toplanan Yahudi Ulusal Konseyi Filistin’de bağımsız İsrail devletini kurduğunu ilan etti.²⁸ ABD yeni devletin bağımsızlığını ilanından 11 dakika sonra, SSCB ise 17 Mayıs 1948’de tanıdığını açıkladı.²⁹ Bu durum Arap devletlerini derin bir infiale ve Batıya karşı nefrete sevk etmiş oldu. Arap Birliği Siyasi Komitesi yapmış olduğu toplantı ile: Filistin’i tehdit eden her türlü tehlikenin birlikte karşılanacağını, taksim hususunda hiçbir teklifin kabul edilmeyeceğini ve taksim tasarısını destekleyen her devletin düşman telakki edileceğini açıkladı.³⁰

İsrail devletinin kuruluş haberinin ardından Irak, Ürdün, Lübnan, Mısır ve Suriye devletleri İsrail’e savaş ilan ettiler. Ortadoğu’da oluşan savaş ortamı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyini harekete geçirdi. Birleşmiş Milletler, taraflar arasında arabuluculuk yapması için bir uzlaştırma komisyonu kurulmasını uygun bulmuştu ancak Arap devletleri bu karara karşı çıkıyorlardı. Arap devletlerinin karşı çıktıkları bu uzlaştırma komisyonunda Türkiye’nin Amerika ve Fransa ile birlikte yer alması ise Türkiye’nin Arap devletleri ile olan ilişkilerini derinden etkileyecekti.³¹ Çünkü komisyonun kurulmasına yönelik oylamada Arap ülkeleri aleyhte oy kullanırlarken Türkiye lehte oy kullanmıştır.³² Bu sürecin sonunda İsrail 11 Mayıs 1949 günü Birleşmiş Milletler üyeliğine kabul edildi.³³

2. Türkiye’nin İsrail Devletini Tanıma Süreci

İngiltere’nin Filistin’deki manda yönetimini sona erdirmesinin ve bölgedeki son İngiliz askerî birliğinin Yafa limanını terk etmesinin hemen ardından 14 Mayıs 1948’de İsrail Devleti’nin ilân edilmesi, ilk anda Türkiye’de endişeyle karşılandı. Dünyanın en sorunlu bölgelerinden Ortadoğu’da, Arapların muhalefetine rağmen bağımsız bir İsrail Devleti’nin kurulması mevcut sorunları büsbütün içinden çıkılmaz bir duruma getirebilirdi.³⁴

Birleşmiş Milletler Filistin Uzlaştırma Komisyonu’nda Türkiye’yi temsil eden ve “tavizsiz bir antikomünist” olduğundan İsrail-SSCB ilişkisi iddialarından rahatsızlık duyanların başında gelen Hüseyin Cahit Yalçın, tarafsız çizgisini komisyon çalışmalarının sonuna kadar devam ettirmesinin ötesinde, İsrail Başbakanı David Ben Gurion’la yaptığı görüşme sonrasında, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’ye Türkiye’nin İsrail’i resmen tanıması gerektiğini tavsiye bile etti. Türkiye’nin komisyondaki tarafsızlığı, aynı zamanda uzun yıllar

müştereken gönderdikleri bir mektupla, Filistin davasında Arap ülkelere yardımcı hareketlerinden dolayı Türkiye Cumhuriyeti’ne ebediyen minnettar kalacaklarını belirtmektedirler. BCA. 030.10.00.266.793.49.1.

²⁷ ATASE, İDH, K.9, G.030, B.20-52.

²⁸ Yeni kurulan İsrail devletinin başkenti Tel Aviv olarak belirlenirken, başbakanlığına 15 Mayıs’ta David Bengorion, hükümete de 12 bakan tayin edildi. Yeni kurulan bu geçici hükümet seçimlere kadar Filistin’i idare edecektir. Yeni hükümetin “İsrail’in sesi” isimli bir radyosu da bulunmaktadır ve bağımsızlık beyannamesi bu radyodan okunmuştur. “Yahudi Kabinesi,” *Akşam Gazetesi*, 15 Mayıs 1948, Sayı: 10626, s. 2.

²⁹ Stratejik Düşünce Enstitüsü, Türkiye İsrail İlişkileri, s. 7. Sovyet Dışişleri Bakanı Molotof, Yahudi Hükümeti Dışişleri Bakanı Şertog’a çektiği telgrafta: yeni kurulan devletin Filistin ve Ortadoğu’da barış ve emniyete yardım edeceğini ümit ettiğini ve Rusya’nın yeni hükümetle dostça münasebetler tesis edeceğine inandığını belirtmiştir. “Rusya Yahudi Devletini Tanıdı,” *Akşam Gazetesi*, 18 Mayıs 1948, Sayı: 10629.

³⁰ ATASE, İDH, K.9, G.030, B.20-52.

³¹ Küçükvatan, age, s. 76.

³² Yılmaz, age, s. 10.

³³ Gürün, age, s. 304.

³⁴ Çağrı Erhan, “Türkiye’nin İsrail ile İlişkileri (1948-2001),” *Türkler Ansiklopedisi*, 17. Cilt, Ankara, 2002, s. 251.

devam edecek Arap ülkeleriyle soğuk ilişkilerin de başlangıcını oluşturacaktır. Türkiye'nin tutum değişikliğinde etkili olan bir diğer gelişme de, başlangıçta sanılanın aksine İsrail'in SSCB'nin gizli bir müttefiki olmadığına anlaşılması oldu. İsrail, Sovyet tehdidine karşı "Batı kampı" içinde yer aldığını ifade etmekten çekinmiyordu. Zaten İsrail'le diplomatik ilişkiler kuran 30 devlet arasında Batılı devletler çoğunluğu oluşturmaktaydı. Daha da önemlisi, ABD İsrail'i tanıyan ilk devlet olmuş, Başkan Harry Truman İsrail'le en üst düzeyde ilişkiler kurmasında aktif rol oynamıştı. İsrail'deki temaslarından sonra Türk gazetecilere, "*Herhangi bir yabancı devletin İsrail'e etkide bulunduğu dair hiçbir gösterge yoktur*" açıklamasını yapan BM Filistin Uzlaştırma Komisyonu üyesi Hüseyin Cahit Yalçın da, İsrail'in Batı dünyası için bir tehdit oluşturmadığının altını çizmekteydi. Bu durumda, Türkiye'nin İsrail'le sıcak ilişkiler kurmasının önünde hayati bir engel kalmıyordu.³⁵

Türkiye, 14 Mayıs 1948 tarihinde kurulan İsrail devletini hemen tanıma yoluna gitmeyerek, "bekle-gör" politikası izledi. İsrail'in kurulmasından hemen sonra başlayan 1948-1949 Arap-İsrail Savaşında tarafsız kalmayı tercih etti. Ancak, Türkiye Arap ülkelerinin tepkilerine rağmen İsrail devletini kurulmasından yaklaşık bir yıl sonra 24 Mart 1949 tarihinde tanıyan ilk Müslüman nüfusa sahip devlet oldu. Tanıma gerekçesi ise; "*İsrail, BM'ye üye olmuştur, dolayısıyla Türkiye de yeni kurulan bu devleti BM Örgütünün evrenselliği çerçevesinde tanımıştır*" şeklinde olmuştur. Yine Türkiye'ye göre; "*Madem ki BM, iki toplumdun birisinin kendi kaderini tayin hakkını kullanmasını kabul ediyor, biz de yeni kurulan bu devleti tanıyacağız. Ancak unutulmaması lazım ki, aynı prensipten hareketle kendi devletlerini kuracaklarını açıkladıkları zaman Türkiye, Filistinlilerin de bağımsızlığını tanıyacaktır.*"³⁶

14 Mayıs 1948 tarihinde kurulan İsrail devletini Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın 24.03.1949 tarih ve 35970/115 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunun 24.03.1949 tarihli toplantısında resmen tanıdı.³⁷ 1 Nisan 1949 tarihinde yayınlanan Resmi Gazetede 8942 karar sayısı ile: "*Dışişleri Bakanlığı'nın 24.03.1949 tarihli ve 35970/115 sayılı yazısı üzerine Bakanlar Kurulunun 24.03.1949 tarihli toplantısında İsrail devletinin derhal tanınması kararlaştırılmıştır*" denilmektedir.³⁸

Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak dış ülkelerde yaptığı ziyaretler ve Türkiye'yi ilgilendiren meseleler hakkında TBMM'de değerlendirmelerde bulunurken İsrail ile ilgili olarak: "*Yeni doğan ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin de hâlen "defacto" tanıdığı İsrail devletinin Birleşmiş Milletler Heyetine kabulüne taraftar olmamız ne kadar tabii ise, Birleşmiş Milletler ailesine girmek isteyen yeni bir devletin, Cemiyet Yasasına ve kararlarına riayetkar olmasını beklemek de o derecede tabiidir. Bu bakımdan İsrail'in, âzası olmak istediği Birleşmiş Milletler kararlarına uyararak, bilhassa muhacirler meselesini bir hal şekline bağlamasını samimiyette temenni etmekteyiz. Bu, kanaatimce hem siyasi, hem insani bir vecibedir*" diyordu.³⁹

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1 Kasım 1949'da TBMM'ni açarken yaptığı konuşmada: "*Kendileriyle uzun asırlar beraber yaşamaktan doğan gayet tabii ve derin yakınlık duygularıyla bağlı bulunduğumuz Arap Devletlerinin emniyet ve selâmetleri Türkiye için de hayati bir meseledir.*" Dedikten sonra konuşmasının devamında: "*Yeni doğan İsrail Devleti ile*

³⁵ Age, s. 253

³⁶ Yılmaz, "age, s. 11.

³⁷ BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi). 030.18.01.02.118.108.3.

³⁸ "İsrail Devletinin Tanınmasına İlişkin Kanun," *Resmi Gazete*, Sayı: 7171, 1 Nisan 1949.

³⁹ TBMM, Tutanak Dergisi, Dönem 8, C:19, B:8, 11.05.1949, s. 304.

siyasi münasebetler açılmıştır. Bu devletin Yakın Doğu'da bir barış ve istikrar unsuru olacağını ümit ediyoruz” diyordu.⁴⁰

Lübnan Türkiye Büyükelçisi, Türkiye'nin bu kararının kendileri için büyük bir sürpriz teşkil ettiğini ifade ederek düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Bu sürpriz, beklenmedik bir anda Türkiye'nin İsrail devletini tanınmasından ileri gelmektedir. Türkiye'nin İsrail'i tanyan ilk Müslüman ülke olması sebebiyle hadisenin ehemmiyetini bizim için bir kat daha artırıyor. Türkiye'nin İsrail'i tanınması ile Orta Doğu siyasetinde bir değişiklik olacağını ümit ediyorum” diyordu.

Ankara'daki Ürdün Büyükelçisi Emir Hüseyin Nasır ise:

“İsrail devletini Türkiye'nin tanınması kendi siyasetini alakadar eden bir konudur. Binaenaleyh bu kararın leh ve aleyhinde şimdilik bir şey söylemeyi zait buluyorum. Kararın Ürdün'deki akislerinden henüz bize intikal eden bişey yoktur” diyordu.⁴¹

Türkiye'nin İsrail'i resmen tanınmasının sürpriz olarak algılanmasına rağmen Ankara resmi çevreleri bunun beklenmedik bir hadise olmadığını belirtiyorlardı. Ulus gazetesinde, İsrail Devletinin fiilen teşekkülü üzerinden bir hayli zaman geçmesine rağmen hükümetin onu şimdiye kadar resmi surette tanımakta gecikmesi Arap âlemine karşı beslenen sevgi ve saygının en şaşmaz delilidir deniliyordu. Yazının devamında Türkiye'nin barış ve güvenlik siyasetindeki değişmezlikten bahsedilerek, bu hareket tarzının Arap dost ve komşularımızın daimi anlayış ve sempatisi ile karşılanacağı ümit edilmektedir deniliyordu. Ayrıca Başbakan ve Dış İşleri Bakanı dahil yeni İsrail kabinesinde üç bakanın Türkiye'de hukuk tahsili yapmış olması ve halkımızı yakından tanımış olmaları sebebiyle İsrail ile Türkiye arasında sempati ve anlayış duygularının hakim olacağı belirtiliyordu.⁴² Cumhuriyet Gazetesi'nde konuyla ilgili olarak: *“Arap Hükümetlerinin hemen hepsi İsrail Hükümeti ile mütarekeler yapmak yahut yapmaya karar vermek suretiyle bu devleti tanımış sayılıyorlar. İsrail Devletinin Orta Şark'ta bir genişleme ve tecavüz unsuru değil, sulh ve sükûn amili olmasını temenni ederiz”* deniliyordu.⁴³

Türkiye'nin İsrail Devletini tanınması, İstanbul'daki Museviler arasında da sevinçle karşılandı. Tanıma kararının duyulmasının ardından İstanbul'da yaşayan Museviler İsrail konsolosluğu yapmak için harekete geçtiler. Gümüşsuyu mevkiindeki Alman sefarethanmesini satın almak için teşebbüste bulundular. Burasının satın alınmaması durumunda ise otuz Musevi ailesi kendi oturdukları binayı tahliye edeceklerini ve konsolosluk binasına tahsis edeceklerini açıkladılar.⁴⁴

Diğer taraftan, İsrail Hükümeti Dışişleri Bakanlığı Basın ve Neşriyat Bürosu 26 Aralık 1948 Pazar gününden itibaren “İsrail'in Sesi” radyo istasyonundan haftada üç defa Türkçe yayın yapılacağını açıkladı. Yayınların gün ve saatleri Pazar günleri saat 08:00'da, Salı ve Perşembe günleri saat 19:30 olarak belirtildi. Program, İsrail'den ve Orta Doğu ülkelerinden

⁴⁰TBMM, Tutanak Dergisi, Dönem 8, C:21, B:1, 01.11.1949, s.7-8.

⁴¹“Türkiye'nin İsrail Devletini Tanınması Siyasi Çevrelerde Büyük İlgi Uyandırdı,” *Akşam Gazetesi*, 30 Mart 1949, No: 10942.

⁴²“Türkiye'nin İsrail Devletini Tanınması Siyasi Çevrelerde Büyük İlgi Uyandırdı,” *Akşam Gazetesi*, 30 Mart 1949, No: 10942.

⁴³“İsrail Devletini Resmen Tanımaya Karar Verdik,” *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Mart 1949, Sayı: 8847, s. 1.

⁴⁴“İsrail'i Tanımamız Musevileri Sevindirdi,” *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Mart 1949, Sayı: 8848, s. 1.

haberler, gazetelerden özetler, siyasi görüşler, İsrail’de iktisadi-kültürel ve içtimai faaliyetler ve Yahudi halk müziği ihtiva edecektir.⁴⁵

Türkçe bültenlerin maksadıyla ilgili açıklamalarda Siyonist Teşkilatın yaratıcı ve sulhperver olduğundan, Filistin’de bataklık ve bakımsız toprakların ihya edilmesi için seferber olduklarından, su kaynakları bulunmasından ziraat usullerinin iyileştirilmesine, fabrika, yol, okul ve kültür müesseselerinin kurulmasına kadar temas ediliyordu. Türkiye ile alakalı kısımda ise:

“...İsrail Devleti Orta Doğu devletleri ailesi içerisinde bütün komşuları ile samimi ve dostane münasebetlerin tesisini candan arzu eder. Doğu milletleri camiası içerisinde faal, yaratıcı ve sulhperver bir eleman sıfatı ile kendimizi Cumhuriyet Türkiye’sinin yakın komşusu saymakla kıvanç duymaktayız. Fakat bu yakınlığın coğrafi bir yakınlığa münhasır kılmayacağı ve karşılıklı menfaatlerin inkişafına mahal vereceğini ümit ederiz. Zira Türkiye Cumhuriyeti inkılapçı bir millettir. Onun düsturu geriliği boğmak olduğuna göre kendimizi bu sahada ve daha birçok sahalarda müşterek görüş ve menfaat rabitaları ile bağlı görmekteyiz. Bu bölgede müşterek halledeceğimiz birçok davalar vardır. Karşılıklı tesir ve karşılıklı yardım esasları üzerinde kurulacak bir komşuluk bu bölgenin ferah ve saadetine içtimai ve iktisadi gelişmesine hız verecektir... Bültenimizi her hafta muntazam neşretmek ve onu Türk okuyucusuna sunmak için gayret edeceğiz...” ifadeleri kullanılıyordu.⁴⁶

3. Türkiye-İsrail İlişkileri

3.1. Demokrat Parti’nin İsrail Devleti’ne Bakışı

7 Ocak 1946 tarihinde kurulan Demokrat Parti 14 Mayıs 1950 milletvekili seçimleriyle tek başına iktidara geldi. Partinin tüzük ve programı içerisinde dış politika konusu bir madde ile açıklanmaktadır. Bu maddede: (Madde 18) “*Dış politikamız, milletlerin hukuk eşitliğine, milletlerarası siyasî, iktisadî ve kültürel işbirliğine, kollektif güvene, iyi komşuluk münasebetleri esasına dayanmalıdır. Millî varlığın ancak millî kuvvetle korunabileceği kanaatine bağlı kalmakla beraber, milletler birliği gayesini hedef tutacak barışçı ve açık bir dış siyasetin, memleket menfaatlerine en uygun ve realist yol olduğuna inanıyoruz*” denilmektedir.⁴⁷

Menderes ve arkadaşları (ilerleyen yıllarda diğer hükümetler), İsrail ile sıkı ilişki kurmayı Türkiye’nin askeri, siyasi ve ekonomik çıkarları açısından yararlı görüyorlardı. Bir yandan İsrail’in de ABD’nin yakın dostu olması; diğer yandan ABD’deki İsrail lobisi aracılığıyla ABD’den daha kolay ve çok yardım alabilme ümidi, Menderes (ve diğer Türkiye) hükümetlerini İsrail ile ilişkileri geliştirmeye yönlendiriyordu. Diğer yandan, Menderes hükümetleri, İsrail’i bölgedeki bir başka Batı yanlısı ülke olarak görmesi nedeniyle kendilerine yakın ve doğal dost olarak algılıyorlardı.⁴⁸

Türkiye, Marshall Planına dahil edilerek Truman doktrini sonrası ABD’den yardım almış ve ardından ABD’nin desteği ile 1952 yılında NATO’ya üye olmuştur. Böylece, II. Dünya Savaşı sonrası yakınlaşacağı sistemleri de belirlemiş ve buna göre dış politikasını

⁴⁵ BCA. 490.1.0.1240.128.1.

⁴⁶ BCA. 490.1.0.1240.128.1.

⁴⁷ Demokrat Parti Tüzük ve Programı, Dış Politika, (İkinci Büyük Kongrede Kabul Edilmiştir), Ankara, 1949, s. 52.

⁴⁸ Ramazan Gözen, “Türkiye’nin Ortadoğu Politikası: Gelişimi ve Etkileri,” *Türkler Ansiklopedisi*, 17. Cilt, Ankara, 2002, s. 238.

şekillendirmeye başlamıştır. Bu çerçevede ABD ve Avrupa'nın İsrail'e bakış açıları, Türkiye'nin de bu konudaki politikalarında etkili olmuştur. İsrail, anti-semitist geçmişinden dolayı Avrupa'dan çok ABD'ye yakın durmaktaydı. İsrail'in, ABD ve Avrupa ülkeleri nezdinde ki bu yeri, Türkiye'nin de hassas dengeleri gözetici politika üretmesine yol açmıştır.⁴⁹

Türkiye ile ilişkileri güçlendirmek İsrail için de çok büyük önem taşımaktaydı. İsrail'in Ankara'daki diplomatik misyonunun başına ülkenin en becerikli diplomatlarından Eliyahu Sasson'u getirmesi ve Washington, Paris ve Londra'dan sonra dördüncü askerî ataşeliğini Ankara'da açması bu önemin bir göstergesiydi. İsraili yöneticiler, bölgedeki tek demokratik ve laik Müslüman ülke olan Türkiye'nin Batı'ya dönük dış politikasının farkına varmış ve bu ülkeyle artacak işbirliğinin, ülkelerinin Batı ile ilişkilerinin artmasına da yardımcı olacağını düşünmüşlerdi. Diğer yandan, Türkiye'nin yardımıyla, İsrail'le Araplar arasındaki sorunların diplomatik yollardan çözülebileceğini düşünen yöneticiler de vardı.⁵⁰

Celal Bayar 01.11.1950 tarihli TBMM'deki konuşmasında: “İsrail Devleti ile normal münasebetlerimiz gelişme yolundadır. Bu memleketle karşılıklı elçi teati edilmiş ve bir de Ticaret Sözleşmesi akdedilmiştir. Arabulma Komisyonundata raflar beynindeki pürüzlü meselelerin bir tesviye şekline bağlanması için her iki tarafı tatmin edecek mütemadi bir gayret sarf etmekteyiz” diyordu.⁵¹

Eylül 1950'de Türkiye'ye gelen İsrail Dışişleri Bakanlığı Orta Şark kısmı Türk Masası Şefi B. Sebatay Dinar, Türkiye'de Dışişleri Bakanlığı ve diğer bakanlıkların ileri gelenleri ile temaslarda bulunduktan sonra gazetelere verdiği demeçte Türkiye'den İsrail'e giden Yahudilerin İsrail için çok kıymetli olduklarını ve Türkiye'ye halen daha derin sevgi beslediklerini belirtiyordu. Konuşmasının devamında: “Türkiye ile İsrail arasında kültürel ve ekonomik münasebetler çok olumlu yönde gelişmektedir. Bu münasebetlerin yalnız resmi şahsiyetler arasında kalmasını istemeyip iki millete de intikalini arzu etmekteyiz ve buna çalışıyoruz. Türkiye'nin güttüğü gayet realist siyaset ve Ortadoğu ve dünyada istikrar için sarf ettiği gayretler, İsrail halkının nazarında büyük bir takdirle karşılanıyor” diyordu.⁵²

3.2. Ekonomik ve Siyasi İlişkiler

Her iki ülkenin de stratejik çıkarları doğrultusunda artırma yönünde istekli oldukları işbirliği, 1950'lerin ilk yarısında ekonomik alana da yansdı. Filistin'de İngiliz manda yönetiminin bulunduğu dönemde Türkiye'nin bu ülkeye ihracatı yüksekti. 1946-1949 yılları arasında Filistin'e yapılan 18.000.000 dolarlık ihracat, bu ülkeyi ihracat yapılan ülkeler sıralamasında dördüncü sıraya çıkardı.⁵³ İsrail'le ticaret anlaşması imzalanmasından hemen önceki dönemde 1949 yılında Türkiye İsrail'e 21 milyon lira değerinde mal satarken, İsrail'den 135.000 lira değerinde mal satın almaktaydı. 1950 yılının Ocak ve Şubat aylarında ise, Türkiye İsrail'e 2,5 milyon TL kıymetinde mal satarken, İsrail'den yalnız 20.000 lira değerinde mal satın almaktaydı.⁵⁴

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İsrail Devleti Hükümeti arasında 4 Temmuz 1950 tarihinde Ankara'da imzalanan Modüs Vivendi ile Ticaret ve Ödeme Anlaşmaları kabul edildi

⁴⁹ Haluk Yergin, Mehmet Mercan, Abdullah Erol, “Türkiye-İsrail İlişkilerinin Ekonomi Politik Analizi,” *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 4, No: 2, 2012, s. 154.

⁵⁰ Erhan, age, s. 254.

⁵¹ TBMM, Tutanak Dergisi, Dönem 9, C:2, B:1, 01.11.1950, s. 12.

⁵² “Memleketimize Gelen İsrail Orta Şark Türk Masası Şefinin Demeci” *Akşam Gazetesi*, 6 Eylül 1950, Sayı: 11462.

⁵³ Erhan, age, s. 254.

⁵⁴ “İsrail'in Dış Ticareti,” *Akşam Gazetesi*, 3 Haziran 1950, Sayı: 11367, s. 3.

ve onandı.⁵⁵ Anlaşma, oturuma katılan 268 milletvekilinin tamamı tarafından kabul edilerek yürürlüğe girdi.⁵⁶ Türkiye Hükümeti ile İsrail Devleti Hükümeti, iki memleket arasındaki ticari münasebetleri geliştirmek arzusuyla imzalanan bu anlaşma 4 Mayıs 1951 tarihine kadar muteber olacak ve süre sonu tarihinden iki ay önce haber verilerek feshedilmediği takdirde senelik süreler için kendiliğinden yemlenmiş sayılacaktır.⁵⁷ Ticaret Anlaşması hükümleri gereğince Türkiye'ye ithal edilmiş veya edilecek İsrail menşeli malların her türlü ödemeleri, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına yapılacak tevdiat ile tesviye olunacaktır. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası bu tevdiatı Anglo-Palestine Bank Ltd. Tel Aviv adına açacağı, ABD Doları ile tutulan bir hesabın matlubuna geçirecektir. Bu hesap faizsiz ve masrafsız olacaktır.⁵⁸ Ankara'da Fransızca ve iki nüsha halinde hazırlanan anlaşmanın altında Türkiye Cumhuriyeti adına Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, İsrail devleti hükümeti adına da Eliyahu Sasson'un imzaları bulunuyordu.⁵⁹

4 Temmuz 1950'de imzalanan ticaret ve ödemeler anlaşmalarının sonrasında bu ülkeyle yapılan ticaret artmaya başladı. 1950'lerde henüz tarımsal atılımını gerçekleştirilmemiş İsrail'in pamuk ihtiyacının tamamı, buğday ihtiyacının yarısı (150.000 ton), kuru meyve, sığır eti ve balık gibi ihtiyaçlarının önemli bir bölümü Türkiye'den karşılanmaya başladı. Türkiye ise İsrail'den, elektrikli ev aletleri, soba, buzdolabı, kimyevi maddeler, otomobil lastiği ve çimento ithal ediyordu.⁶⁰

Ticaret anlaşmasının imzalanmasından sonra İsrail Elçisi Eliyahu Sasson elçilikte basın toplantısı düzenledi. Sasson yaptığı açıklamalarda: Anlaşma hükümlerine göre İsrail'in Türkiye'den yiyecek maddeleri, balık, hububat, baklagiller, canlı hayvan, kuru meyve, yağlı tohumlar, küsbe, tütün, kereste, muhtelif hammaddeler ve Türkiye'nin istihsalini inkişaf ettirmeye çalıştığı madenleri alacağını; buna mukabil İsrail'in Türkiye'ye kimyevi maddeler, penisilin ve strpetomsin dahil olmak üzere ecza ürünleri, boyalar, tıbbi aletler, maden eşyaları, muhtelif alet ve edevat, elektrik malzemesi, kumaş ve iplik, giyecek eşya, lastik eşya, otomobil lastiği, radyo vs ürünler satacağını belirtiyordu.⁶¹

1945 yılında demir-çelik, makine, çini ve porselen, lastik, kauçuk, alet ve edevat vs olmak üzere İsrail'den yapılan ithalatın toplamı 8.732.190 lira iken 1951'de bu rakam 2.828.788 lira olarak gerçekleşti.⁶²

Tablo 1: 1945-1951 Yılları Arasında İsrail'den Yapılan İthalat⁶³

Yıllar	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951
Miktar(ton)	137.755.410	139.318.407	92.540.405	86.299.267	4.181.809	577.452	738.860
Kıymet (1000 TL)	8.732.190	8.913.734	9.878.978	9.638.192	1.083.464	313.520	2.828.788

Meyve, canlı hayvan, tütün, hububat, tohum, sebze ve yağlardan oluşan ihracat rakamları 1945 yılında 9.534.374 lira iken, 1951 yılında ise 6.192.982 lira olarak gerçekleşti.⁶⁴

Tablo 2: 1945-1951 Yılları Arasında İsrail'e Yapılan İhracat⁶⁵

⁵⁵TBMM, Tutanak Dergisi, Dönem 9, C:2, B:30, 15.01.1951, s. 215.

⁵⁶TBMM, Tutanak Dergisi, Dönem 9, C:4, B:34, 24.01.1951, s. 355.

⁵⁷ BCA, 030.10.163.142.4.1.

⁵⁸ "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İsrail Devleti Hükümeti arasında imzalanan Modüs Vivendi ile Ticaret ve Ödeme Anlaşmalarının Onanması hakkında Kanun," *Resmi Gazete*, Kanun No: 5707, Sayı: 7722, 31 Ocak 1951.

⁵⁹ BCA, 030.10.163.142.4.5.

⁶⁰ Erhan, age, s. 254.

⁶¹ "İsrail Elçisinin Basına Demeci", *Akşam Gazetesi*, 5 Temmuz 1950, Sayı: 11399, s. 2.

⁶² DİGM İstatistik Yıllığı 1952, Ankara, 1953, s. 448.

⁶³ agb.

⁶⁴ agb.

Türkiye-İsrail İlişkilerinin İlk Yılları (1948-1952)

Yıllar	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951
Hayvan(baş)	26.464	325.886	218.422	19.233	6.022	5.468	3.263
Miktar(ton)	15.358.068	39.491.567	66.820.030	39.183.106	35.533.676	13.025.556	18.155.396
Kıymet (1000 TL)	9.534.374	38.693.077	46.441.805	23.611.873	11.987.492	6.613.647	6.192.982

Ticaretin dışında iki ülke arasındaki ilişkileri üst seviyeye çıkarmak gayesiyle Ulaştırma Bakanlığının talebi üzerine İsrail Devleti Hükümeti ile 1950 yılında başlayan müzakereler sona ererken, her iki tarafın üzerinde mutabık kaldıkları anlaşma metni 5 Şubat 1951 tarihinde Ankara'da imzalandı. 05.12.1951 tarihli TBMM oturumunda Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İsrail Devleti Hükümeti arasında Hava Ulaştırmalarına dair Anlaşma ile eki onandı ve aynı tarihte yürürlüğe girdi.⁶⁶

Ekonomi alanında bu gelişmeler yaşanırken, aynı tarihlerde siyasi alanda da önemli adımlar atılmaktaydı. İsrail'i tanımasından yaklaşık bir yıl sonra Türkiye ile İsrail arasında diplomatik ilişkiler kuruldu. 10 Ocak 1950 tarihinde İsrail Büyükelçisi Eliahu Sason Çankaya Köşkü'ne çıkarak Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye itimatnamesini takdim etti.⁶⁷ 12 Ocak 1950'de de basın toplantısı düzenleyen Sason: "İsrail devletini Türkiye'de temsil etmeyi büyük bir şeref sayıyorum ve memleketimin büyük komşusuna karşı beslediği samimi dostluğa her fırsatta tercüman olmayı vazife biliyorum" diyordu.⁶⁸ Türkiye'nin İsrail nezdindeki ilk diplomatik temsilciliği, ilk misyon şefi Seyfullah Esin'in 7 Ocak 1950 tarihinde güven mektubunu İsrail Cumhurbaşkanı Hayim Weisman'a sunmasıyla resmen açıldı.⁶⁹ Diplomatik ilişkilerin kurulmasına paralel olarak iki ülke arasındaki ilişkiler artmaya ve çeşitlenmeye başladı.

Başlangıçtaki hedefleri ne olursa olsun, İsrail Ankara'da bir diplomatik temsilcilik açmasının yararlarını çok kısa sürede gördü. Ankara, Ortadoğu'daki gelişmeleri izlemek için son derece önemli bir merkezdi. Komşularıyla diplomatik ilişkileri bulunmayan İsrail için, "Ortadoğu'ya açılan bir pencere" oldu. İsrail elçisi Eliyahu Sasson birçok önemli istihbari bilgiyi Ankara'da edindi ve Tel Aviv'e gönderdi. Ankara'daki elçilik bir yandan da, Lübnan, Suriye, Irak ve Ürdün gibi ülkelerde İsrail için faaliyet gösteren ajanların buluşma noktası olarak hizmet görmeye başladı. Ankara'daki diplomatik temsilcilik sayesinde edinilen bir yarar da, ABD silahlarını yakından tanımak konusunda oldu. ABD'nin Türkiye'ye yolladığı silahları yakından gören ve inceleyen İsraili diplomatlar, silah edinme konusunda sıkıntıları olan Tel Aviv'i bilgilendirdiler.⁷⁰

Ankara'nın İsrail'le ilişkileri geliştirmesi, İngiltere'nin Ortadoğu'daki konumunu ABD'ye devretmesinden kaynaklanıyordu. ABD'nin Ortadoğu'ya hızlı girişi ve bölge ülkelerinden özellikle İsrail'le sıcak temaslar kurması, Türkiye'nin de bu ülkeye bakışını etkiledi. Ayrıca Türk yöneticilerinin, ABD ile Türkiye arasındaki işbirliği ortamının geliştirilerek devam ettirilmesinde, Washington'daki karar vericiler üzerinde son derece etkili olan Yahudi lobisinin de desteğinin sağlanması gerektiğine inanmaları, Türkiye'nin İsrail'e yakınlaşmasını şekillendiren unsurlardan biri oldu.⁷¹

⁶⁵ agb.

⁶⁶ TBMM, Tutanak Dergisi, Dönem 9, C:11, B:13, 05.12.1951, s. 57-58.

⁶⁷ "İsrail Elçisi İtimatnamesini Verdi," *Akşam Gazetesi*, 10 Ocak 1950, Sayı: 11223.

⁶⁸ "İsrail Elçisi'nin Beyanata," *Akşam Gazetesi*, 13 Ocak 1950, Sayı: 11226, s. 2.

⁶⁹ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-israil-siyasi-iliskileri.tr.mfa>.

⁷⁰ Erhan, *age*, s. 256

⁷¹ Erhan- Kürkçüoğlu, *age*, s. 642.

Türkiye'nin İsrail'i tanınmasından sonra iki ülke ilişkileri hızla gelişti ve özellikle de ticari, askeri ve istihbarat alanlarında önemli ilerlemeler kaydedildi. Ancak söz konusu ilişkiler, zaman zaman Arap-İsrail anlaşmazlığının gölgesi altında inişli çıkışlı bir seyir takip etmiştir.⁷²

SONUÇ

Sonuç olarak, 1948-1960 yılları arası Türkiye'nin İsrail ile ilişkileri II. Dünya Savaşı sonrası yaşanan Sovyet tehdidini bertaraf etme gayesine paralel olarak şekillenmişti. Söz konusu dönemde Türkiye, Marshall Planına dahil edilerek Truman doktrini sonrası ABD'den yardım almış ve ardından ABD'nin desteği ile 1952 yılında NATO'ya üye olmuştur. Böylece, II. Dünya Savaşı sonrası yakınlaşacağı sistemleri de belirlemiş ve buna göre dış politikasını şekillendirmeye başlamıştır. Bu doğrultuda, 15 Mayıs 1948 tarihinde kurulan İsrail devletini hemen tanıma yoluna gitmeyerek, "bekle-gör" politikası izledi. İsrail'in kurulmasından hemen sonra başlayan 1948-1949 Arap-İsrail Savaşında tarafsız kalmayı tercih etti. Ancak, Türkiye Arap ülkelerinin tepkilerine rağmen İsrail devletini kurulmasından yaklaşık bir yıl sonra 24 Mart 1949 tarihinde İsrail'i tanıyan ilk Müslüman nüfusa sahip devlet oldu. Bir taraftan Sovyet istekleri karşısında Batı bloğunda yer edinme çabaları ve bu doğrultuda ABD ile ilişkileri güçlendirmek adına İsrail ile yakınlaşma politikası, diğer taraftan İsrail'e açık bir şekilde cephe alan Arap ülkeleri ile ilişkileri dengede tutma çabaları Demokrat Parti hükümetlerinin dış politika stratejisinin temelini oluşturmaktaydı. Bu nedenle Ortadoğu ülkeleri ile ilişkiler sürekli değişkenlik göstermekteydi.

Türkiye ile ilişkileri güçlendirmek İsrail için de çok büyük önem taşımaktaydı. İsrail'in Ankara'daki diplomatik misyonunun başına ülkenin en becerikli diplomatlarından Eliyahu Sasson'u getirmesi ve Washington, Paris ve Londra'dan sonra dördüncü askerî ataşeliğini Ankara'da açması bu önemin bir göstergesiydi. İsraili yöneticiler, bölgedeki tek demokratik ve laik Müslüman ülke olan Türkiye'nin Batı'ya dönük dış politikasının farkına varmış ve bu ülkeyle artacak işbirliğinin, ülkelerinin Batı ile ilişkilerinin artmasına da yardımcı olacağını düşünmüşlerdi.

Türkiye'nin 1952'de NATO üyesi olması ve Stalin'in 1953'te ölümünden sonra Sovyet Hükümeti'nin isteklerinden vazgeçtiğini açıklaması üzerine Türk dış politikasının eksenini değiştirmeye başladı. Arap ülkeleri ile ilişkiler onarılmaya çalışılırken, İsrail ile ilişkiler yeni ve gergin bir döneme girdi. Fakat her şeye rağmen İsrail ile ekonomik ve siyasi ilişkiler devam ettiriliyordu.

KAYNAKÇA:

1. Arşiv Belgeleri:

Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih Stratejik Etüt Dairesi Başkanlığı Arşivi, İkinci Dünya Harbi Kataloğu, (ATASE, İDH), K.9, G.030, B.20-51.

ATASE, İDH, K.9, G.030, B.20-52.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.10.00.266.793.49.1.

BCA. 030.18.01.02.118.108.3.

BCA. 490.1.0.1240.128.1.

BCA, 030.10.163.142.4.1.

⁷² Yılmaz, age, s. 11.

BCA, 030.10.163.142.4.5.

2. Resmi Belgeler:

DİGM (Devlet İstatistik Genel Müdürlüğü) İstatistik Yıllığı 1951, No: 332, Cilt 19, Ankara.

DİGM İstatistik Yıllığı 1959, No: 380, Ankara.

DİGM İstatistik Yıllığı 1960-1962, No: 460, Ankara.

DİGM İstatistik Yıllığı 1950, No: 328, Cilt 18, Ankara.

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-israil-siyasi-iliskileri.tr.mfa>.

TBMM, Tutanak Dergisi, Dönem 8, C:19, B:8, 11.05.1949.

TBMM, Tutanak Dergisi, Dönem 8, C:21, B:1, 01.11.1949.

TBMM, Tutanak Dergisi, Dönem 9, C:2, B:1, 01.11.1950.

TBMM, Tutanak Dergisi, Dönem 9, C:2, B:30, 15.1.1951.

TBMM, Tutanak Dergisi, Dönem 9, C:4, B:34, 24.1.1951.

TBMM, Tutanak Dergisi, Dönem 9, C:11, B:13, 05.12.1951.

“Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İsrail Devleti Hükümeti Arasında İmzalanan Modüs Vivendi ile Ticaret ve Ödeme Anlaşmalarının Onanması Hakkında Kanun,” *Resmî Gazete*, Kanun No:5707, Sayı: 7722, 31 Ocak 1951.

“İsrail Devletinin Tanınmasına İlişkin Kanun,” *Resmî Gazete*, Sayı: 7171, 1 Nisan 1949.

3. Gazeteler

“Yahudi Kabinesi,” *Akşam Gazetesi*, 15 Mayıs 1948, Sayı: 10626.

“Rusya Yahudi Devletini Tanıdı,” *Akşam Gazetesi*, 18 Mayıs 1948, Sayı:10629.

“Türkiye’nin İsrail Devletini Tanınması Siyasi Çevrelerde Büyük İlgi Uyandırdı,” *Akşam Gazetesi*, 30 Mart 1949, Sayı: 10942.

“İsrail Elçisi İtimatnamesini Verdi,” *Akşam Gazetesi*, 10 Ocak 1950, Sayı: 11223.

“İsrail Elçisi’nin Beyanata,” *Akşam Gazetesi*, 13 Ocak 1950, Sayı: 11226.

“İsrail’in Dış Ticareti,” *Akşam Gazetesi*, 3 Haziran 1950, Sayı: 11367.

“İsrail Elçisinin Basına Demeci,” *Akşam Gazetesi*, 5 Temmuz 1950, Sayı: 11399.

“Memleketimize Gelen İsrail Orta Şark Türk Masası Şefinin Demeci,” *Akşam Gazetesi*, 6 Eylül 1950, Sayı: 11462.

“İsrail Devletini Resmen Tanımaya Karar Verdik,” *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Mart 1949, Sayı: 8847.

“İsrail’i Tanımamız Musevileri Sevindirdi,” *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Mart 1949, Sayı: 8848.

4. Kitap ve Makaleler

- BOSTANCI, Mustafa, "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Hicaz'da Hakimiyet Mücadelesi," *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 7, Sayı 14, 2014, s. 117-136.
- Demokrat Parti Tüzük ve Programı, Dış Politika, (İkinci Büyük Kongrede Kabul Edilmiştir), Ankara, 1949.
- ERHAN, Çağrı, "Türkiye'nin İsrail ile İlişkileri (1948-2001)," *Türkler Ansiklopedisi*, 17. Cilt, Ankara, 2002, s. 251-259.
- ERHAN, Çağrı – Ömer Kürkçüoğlu, *Filistin Sorunu*, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1919-1980), I. Cilt, İstanbul, 2005.
- GÖZEN, Ramazan, "Türkiye'nin Ortadoğu Politikası: Gelişimi ve Etkileri," *Türkler Ansiklopedisi*, 17. Cilt, Ankara, 2002, s. 223-250.
- GÜRÜN, Kamuran, *Dış İlişkiler ve Türk Dış politikası (1939'dan Günümüze Kadar)*, Ankara, 1983.
- KARAKUŞ, Erdoğan, *İngiliz Belgelerinde İkinci Dünya Savaşı Öncesi Türk-İngiliz İlişkileri 1938-1939*, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara, 2004.
- KÜÇÜKVATAN, Mahir, "Soğuk Savaşın Türk Dış Politikasına Etkileri ve 1957 Türkiye-Suriye Bunalımı," *ÇTTAD*, Cilt 11, Sayı: 23, s. 73-91.
- KÜRKÇÜOĞLU, Ömer, "Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası," *AÜ, Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 27, Sayı:2, Ankara, 1972, s. 249-260.
- SARIKOYUNCU, Esra Değerli, "İngiltere'nin Doğu (Şark) Politikası (1882-1914)," *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 14, Nisan 2008, s. 1-15.
- Stratejik Düşünce Enstitüsü, Analiz, *Türkiye İsrail İlişkileri*, Ankara, Ekim, 2011.
- ŞAHİN, İsmail -Cemile Şahin-İsmail Şükür, "Ortadoğu'da Emperyalist Güçlerin Gizli Oyunu: Sykes-Picot Antlaşması," *The Journal of Academic Social Science Studies*, Sayı: 38, 2015, s. 241-262.
- UMAR, Ömer Osman, "Osmanlı Döneminde Yahudilerin Filistin'e Yerleşme Faaliyetleri," *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 12, Sayı: 2, Elazığ, 2002, s. 421-438.
- YERGİN, Haluk, Mehmet Mercan, Abdullah Erol, "Türkiye-İsrail İlişkilerinin Ekonomi Politik Analizi," *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 4, No: 2, 2012, s. 153-163.
- YILMAZ, Türel, "Türkiye-İsrail İlişkileri: Tarihten Günümüze," *Akademik Ortadoğu Dergisi*, Cilt 5, Sayı: 1, 2010, s. 9-24.